

En glemt polarhelt fra Telemark

av

Lars Ravn

Telemarksavisa 16.september 2011

Etter bl.a. kildemateriale fra Langesund og Omegns Sjømannsforenings historiske arkiv.

Det er en utbredt oppfatning at tre telemarkinger var med på sydpolekspedisjonen til Roald Amundsen. Men det finnes en glemt, fjerde polarhelt fra Telemark: **Hjalmar Fredrik Gjertsen fra Porsgrunn**.

Nylig publiserte TA en sak om utgivelsen av dagbøkene til 15 av polarheltene som deltok i sydpolekspedisjonen til Roald Amundsen. Der omtalte vi Hjalmar Johansen, Halvardus Kristensen og Olav Bjaaland som de tre telemarkingene som deltok i ekspedisjonen. Et antall vi har fastlått ved flere anledninger opp gjennom årenes løp. Men det viser seg ikke å være riktig. Ikke helt riktig, i alle fall.

Det var også en fjerde telemarking, Hjalmar Fredrik Gjertsen, som til de grader gjorde seg bemerket i forbindelse med sydpolekspedisjonen – og ikke minst i en rekke senere polarekspedisjoner. Gjertsen fra Porsgrunn er en glemt polarhelt fra Telemark. Han var en av nøkkelpersonene til Amundsen, men har dessverre havnet helt i skyggen, sier en mildt opprørt Knut Bjerke til denne TA-medarbeideren.

Bjerke er leder for det historiske arkivet til Langesund og Omegns Sjømannsforening. Og det siste året har han samlet inn et omfattende materiale om den glemte polarhelten.

Det har foreløpig resultert i en historisk beretning på 80 sider, med tekst, bilder og illustrasjoner. Hvor han baserer seg på en rekke kilder, muntlige og skriftlige. Og nei, han er ikke ferdig med arbeidet.

Jeg presenterte den forløpige historiske beretningen om Gjertsen for Marinemuseet i Horten. De vil gjerne ha dette materialet når det er fullført, forteller Bjerke.

SJØFARTSFAMILIE

Hjalmar Fredrik Gjertsen kom fra en av de største skipsreder- og sjøfartsfamiliene i Porsgrunn. Både faren, bestefaren og andre nære familiemedlemmer var så vel redere som skipsfører på en rekke seilskip med tilhørighet i Porsgrunn.

Under oppveksten i sjøfartsbyen Porsgrunn var Hjalmar Fredrik Gjertsen midt i smørøyet når det gjaldt sjømannsliv og maritimt miljø, sier Bjerke.

SYDPOLFERDEN

Roald Amundsen ville ha med marineoffiserer på sydpolferden. Med Gjertsens glødende interesse og utmerkede resultater fra Sjøkrigsskolen, var han et naturlig valg. Amundsen tegnet kontrakt med Gjertsen som «assistent ved de vitenskapelige arbeider». Det innebar at han skulle arbeide i nær kontakt med Amundsen.

Sydpolekspedisjonen var inndelt i to forskjellige partier. Landpartiet under ledelse av Roald Amundsen og sjøpartiet under ledelse av Kaptein Thorvald Nilsen og styrmann Gjertsen. Landpartiet skulle forsøke å nå Sydpolen, noe som ble oppnådd den 14. desember 1911.

Gjertsen gjorde en formidabel innsats i sitt arbeid om bord i Fram, i det han som 2. styrmann hadde et stort ansvar både for fartøy og for å foreta vitenskapelige undersøkelser i Sydishavet, sier Bjerke.

Fram nådde på denne turen det sydligste punkt noe skip til da hadde nådd. Den 27. januar 1912 kom Fram til Hvalbukta og tok ekspedisjonenes medlemmer om bord. Den 31. januar forlot de isbarrieren.

KJEMPET FOR JOHANSEN

Gjertsen mente Hjalmar Johansen var blitt urettferdig behandlet for sin innsats i sydpolerobringen. Og etter at Johansen tok sitt eget liv, bestemte Gjertsen seg for å støtte aktiv opp om Johansen-familien - ikke minst de fire barna som satt igjen uten forsørger.

Etter sydpolferden fikk de deltakende polfarere utbetalt en såkalt «nasjonalbelønning». Hjalmar Johansens etterlatte fikk ikke denne belønningen, da denne polfareren var død.

Etter Gjertsens iherdig kamp for Johansens etterlatte, fikk saken et lykkelig utfall. Hjalmar Johansens enke fikk utbetalt nasjonalbelønningen på 1000 kroner i 1914. I et brev til Gjertsen skriver enken: «Vi takker Dem for dette!

Og verken barnene eller jeg kommer nogen gang til at glemme Deres modige indlæg til gunst for Hjalmar Johansens etterlatte. Med høyaktelse, deres taknemelige,
Hilda Johansen.»

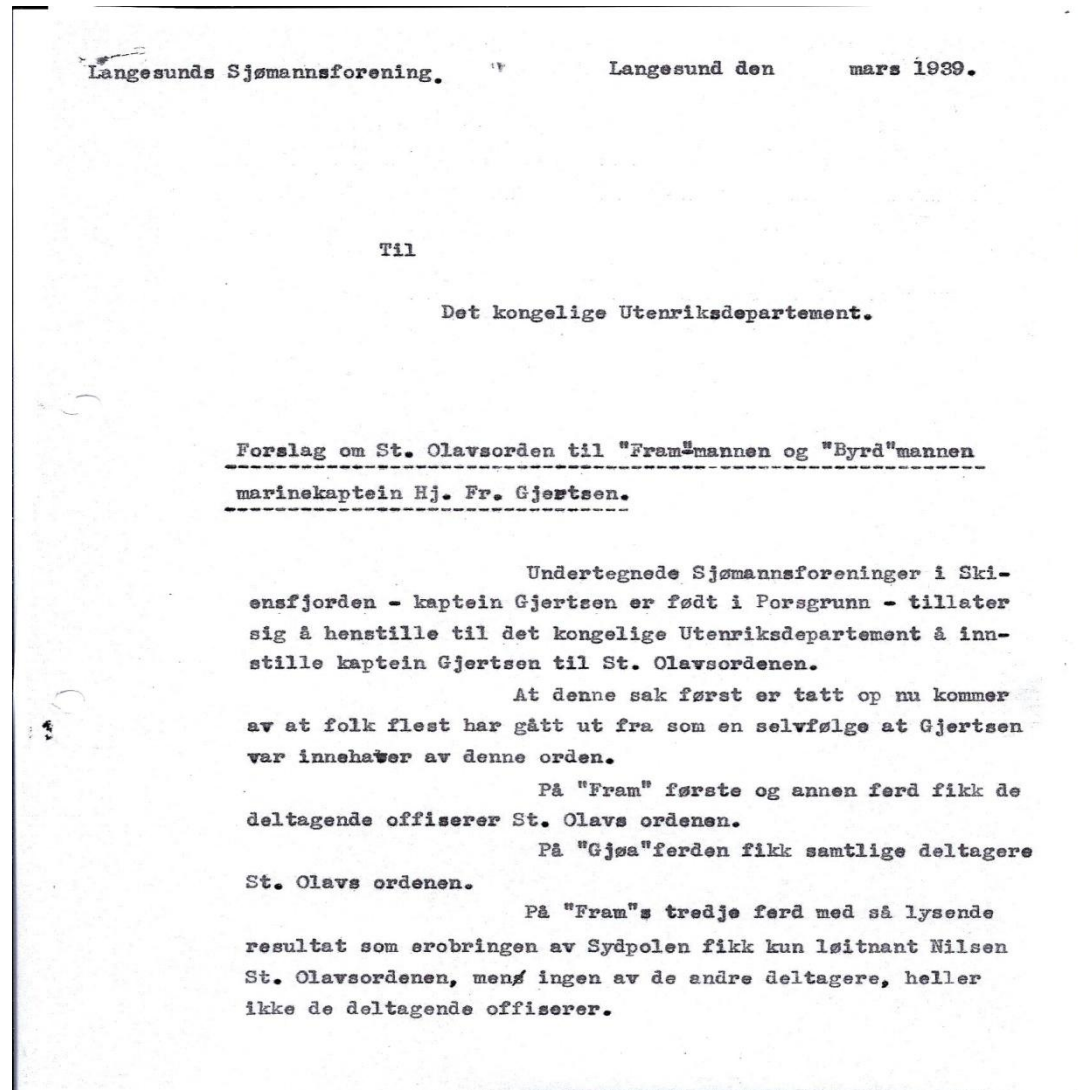

Bilde av Marinekaptein H.F. Gjertsen som orlogskapetin i 1920 årene

PORSGRUNN NEKTET

Under arbeidet med den historiske beretningen om Gjertsen, gjorde Bjerke et interessant funn i sin egen sjømannsforenings arkiver.

Vår forening gikk i bresjen for å gi Gjertsen St. Olavs orden i 1939.

Foreningen mente han burde tildeles ordenen for sin nasjonale og internasjonale innsats for polarforskning. Men Porsgrunn sjømannsforening gikk i mot tildelingen.

Porsgrund & Omegns Sjømandsforening

Stiftet 22 jan. 1847

Porsgrunn den 1 mai 1939.

Langesunds Sjømandsforening

Langesund.

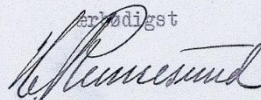
Anbefaling av St. Olaf til kapt. Hj.Fr. Gjertsen.

Denne sak blev behandlet i møter den 12 og 24 april.

Efter en livlig debatt fant man med 16 mot 9 stemmer ikke å kunne støtte Deres forenings forslag i saken.

Man anså kapt. Gjertsens fortjenester nevnt i Deres skrivelse å ligge så langt tilbake i tiden at man skulde ha rett til å tro at de myndigheter, der har med denslags saker å gjøre, burde kunne hatt god tid til å avgjøre om en sådan utmerkelse kunde tenkes å være fortjent.

Erkjødigst

formann.

.....
H. Pedersen

Bjerke har ikke funnet noen bekreftelser på at Gjertsen noen gang fikk tildelt St. Olavs orden. Etter all sannsynlighet fikk han aldri påskjønnelsen. Men etter min vurdering burde han fått den – med god margin!

KRIG OG FRED

I 1943 ble Gjertsen arrestert av tyskerne sammen med nærmere 1000 andre norske offiserer, og internert på Grini. Senere samme år ble han sendt til konsentrasjonsleiren Schildberg i Polen. Han kom hjem til Norge etter til dels strabasiøse forflytninger i en kaotisk tid våren 1945.

Familien sier at hvis krigen hadde vart en uke lenger, ville han ikke overlevd.

Gjertsen trer ut av de militære ruller den 7. juli 1945, etter mer enn 35 års tjeneste i marinen. Året etter ble han ansatt som administrerende direktør på Langesund mekaniske verksted. Han ledet verkstedets oppbygging i to år etter krigen.

Etter krigen var det et skrikende behov for ny tonnasje, og i 1948 leverte verkstedet sitt første etterkrigsfartøy, fraktdamperen «Vigør». Som administrerende direktør ledet Gjertsen arbeidet med bygging av dette fartøyet, opplyser Bjerke.

(Oppslagsbilde) «FRAM» I STORM: Fram i storm vest for Kerguelen, 4. desember 1910. Gjertsen (til høyre) styrer skuta. - Hans gode fysikk kom godt med da storm og kuling i ukevis gjorde at besetningen fikk lite hvile og søvn, forteller Knut Bjerke.

ALLE Foto: frammuseet OG NASJONALBIBLIOTEKET

POLARHELT: Hjalmar Fredrik Gjertsen fra Porsgrunn (1885-1958).

SPJELKING: Hunden Isak får benet spjelket av «dyrlegene» Oscar Wisting og Hjalmar Fredrik Gjertsen (til høyre).

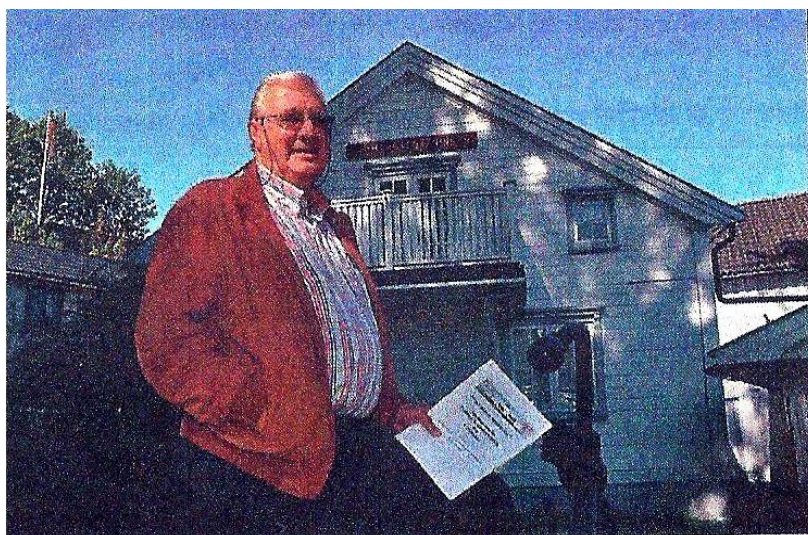
I RIGGEN: Gjertsen tar observasjoner fra riggen.

FLYVER: Fra Gjertsens (til høyre) flyverutdanning i Frankrike.

TURNER: - Gjertsen utmerket seg med sin gode fysikk. Han var spesielt interessert i turn, og ble en habil turner. Hans gode fysikk var også en av grunnene til at Roald Amundsen i første omgang valgte han med på Landpartiet, sier Knut Bjerke.

HISTORISK MATERIALE: Knut Bjerke er leder for det historiske arkivet til Langesund og Omegns Sjømannsforening. Han har samlet inn et omfattende materiale om den glemte polarhelten fra Porsgrunn, Hjalmar Fredrik Gjertsen.

Foto: lars ravn

FAKTA

Hjalmar Fredrik Gjertsen (1885-1958)

SJØMANN: Hjalmar Fredrik Gjertsen ble født 6. juli 1885 i Porsgrunn som sønn av skipsreder Andreas Gjertsen. Etter middelskoleeksamen dro han til sjøs i tre år som dekksgutt, jungmann, lettmatros og matros.

TOPPELEV: I 1904 tok han styrmannseksamen ved Oslo sjømannskole med beste karakter. Fra 1904 til 1909 gikk han på Sjøkrigsskolens nederste og øverste avdeling. Som en av skolens beste elever fikk han æren av å bære Dronning Mauds slep under kroningen i Nidarosdomen i 1906.

POLARHELT: Gjertsen var andrestyrmann på Fram under ferden til Sydpolen med Roald Amundsen 1910-12.

SHACKLETON: Gjertsen fikk tilbud om å være med Ernest H. Shackleton i 1914 på den nå så kjente Endurance-ekspedisjonen. Han ville svært gjerne delta, men behandlingen av Gjertsens permisjonssøknad fra marinen tok lang tid, og til slutt ble det for sent.

FLYVER: Han utdannet seg som flyver på Ecole D'aviation Deperdussin i Frankrike, i 1913. I 1916 måtte han nødlande på vannet mellom Drøbak og Steilene, men fikk berget både seg selv og flyet.

1. VERDENSKRIG: Under første verdenskrig, fra 1915 til 1918 tjenestegjorde han som sjef på mineleggerne Glommen og Frøya og i ulike torpedobåtsgrupper. Han berget bl.a. et engelsk krigsskip fra å synke i Selbjørnsfjorden og Fred. Olsens dampskip Ek.

SVALBARD: På bakgrunn av sin polare erfaring, ble Gjertsen med på de hydrografiske undersøkelsene på Svalbard i 1920 og 1921.

HVALFANGST: I 1924 og 25 deltok Gjertsen som styrmann og islos på hvalkokeriet Sir James Clark Ross i den første hvalfangsekspedisjon til Rosshavet

SYDPOLEN: Fra 1933 til 1935 var Gjertsen nestkommanderende i admiral Richard Byrds ekspedisjon til Antarktis. Han var samtidig sjef for begge fartøy og fører av det største.

2. VERDENSKRIG: Da krigen brøt ut var han sjef for Melsomvik Marinedepot. Det lyktes Gjertsen på tross av streng tysk sikkerhet å få transportere hele kullbeholdningen til en verdi av flere millioner kroner til de norske jernbaner i Drammen og Sarpsborg. Fra 1943 til '45 satt han som norsk offiser i tysk konsentrasjonsleir, på tross av sin høye alder.

LANGESUND: Fra 1946 til '48 var Gjertsen administrerende direktør ved Langesunds mekaniske verksted.

Kilde: Knut Bjerke og Frammuseet.